

مرداد ۱۴۰۱
مسلسل: ۱۸۳۵۶

لزوم جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی

شماره مسلسل: ۱۸۳۵۶

کد موضوعی: ۲۷۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: لزوم جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی

نام دفتر: مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه میراث فرهنگی و گردشگری)

تهیه و تدوین‌کنندگان: سعید شفیعا، بهرنگ ضابطیان

همکاران داخل مرکز: میثم عظیمی

ناظر علمی: موسی بیات

اظهار نظرکنندگان: بیژن عباسی، علی قمی اویلی، علی بالی، مه‌ری مصر، عبدالمهدی

همت‌پور، ناصر رضایی

واژه‌های کلیدی:

۱. میراث طبیعی

۲. جرم‌انگاری

۳. حمایت از میراث طبیعی

۴. حفاظت از میراث طبیعی

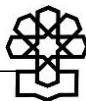
تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۵/۲۴

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه و بیان مسئله
۶	جایگاه دستگاه‌ها در حوزه میراث طبیعی
۸	قوانین مرتبط با جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی
۱۶	نتیجه‌گیری

لزوم جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی

چکیده

فرهنگ و طبیعت دو مقوله در هم تنیده‌ای هستند که نمی‌توان زیست آنها را از یکدیگر مستقل در نظر گرفت. شرایط طبیعی در شکل‌گیری و نمو فرهنگ نقش‌آفرین است و فرهنگ در چگونگی به‌کارگیری و معناآفرینی از طبیعت اثرگذار است. همچنین یکی از مهم‌ترین کارکردهای طبیعت، امکان استفاده نمادین از جنبه‌های میراثی آن برای ایجاد وحدت و همبستگی ملی است. بنابراین آنچه را به‌عنوان میراث شناخته می‌شود بایستی در دو نوع میراث طبیعی و فرهنگی دسته‌بندی کرد.

بررسی قوانین موجود در کشور نشان می‌دهد که میراث فرهنگی پشتوانه‌های قانونی بسیار غنی دارد و عموماً هر زمان صحبت از میراث است، میراث فرهنگی در نظر گرفته می‌شود. در حالی که میراث طبیعی به‌عنوان مکمل دیگر میراث فرهنگی مطرح است که غیر از قانون الحاق ایران به کنوانسیون حمایت میراث فرهنگی و طبیعی جهان مصوب ۱۳۵۳، هیچ پشتوانه قانونی ندارد. این در حالی است که برخی از آثار طبیعی کشور مثل کوه دماوند یا چشمه معدنی باداب سورت از دهه ۸۰ شمسی در فهرست آثار ملی و آثاری مثل جنگل‌های هیرکانی یا دشت لوت از دهه ۹۰ شمسی در فهرست آثار میراث طبیعی یونسکو ثبت شده است. این امری بدیهی است که با ثبت هر اثر در فهرستی ارزشمند، گرایش گردشگران و بازدیدکنندگان برای مشاهده آن بیشتر می‌شود. این به‌معنای در پیشخوان قرار دادن اثر و بالا رفتن احتمال تخریب یا اقدام‌های مجرمانه حول آن است. از این‌رو لزوم جرم‌انگاری و حمایت از این میراث روزبه‌روز بیشتر از قبل

محسوس می‌شود. این گزارش با بررسی جرم‌انگاری‌های حوزه میراث فرهنگی و قوانین حوزه محیط زیست، تلاش دارد لزوم جرم‌انگاری و تعیین کیفر برای جرائم علیه میراث طبیعی را ارائه دهد.

مقدمه و بیان مسئله

طبیعت به‌عنوان نعمت^۱ مورد توجه دین مبین اسلام قرار گرفته است و مقوله‌ای دینی و ارزشی به‌حساب می‌آید. قرآن کریم توجه به طبیعت را پیش از تمام تحرکات و تحولات بین‌المللی در زمینه حمایت از میراث طبیعی و فرهنگی مطرح کرده است. انسان را توصیه به نظر کردن و توجه را به آنچه در آسمان و زمین است هدایت کرده است.^۲ طبیعت بیش از آنکه منبعی برای استفاده و بهره‌برداری باشد، پدیده‌ای برای خواندن، اندیشیدن و آموختن در نظر گرفته شده است.^۳ لذا در بیانی صریح ادله‌ای برای عاقلان در نظر گرفته شده است.^۴ همچنین رسول خدا (ص) نگاه کردن به دریا را مشابه نگاه کردن به پدر و مادر دانسته و آن را عبادت دانسته،^۵ امام صادق (ع) نگاه کردن به سبزه (به‌عنوان یکی از عناصر طبیعی) را عامل شادابی دانسته است.^۶ لذا طبیعت به‌عنوان کتابی ارزشمند و مقوله‌ای معناآفرین بایستی مورد حفاظت قرار گیرد، همان‌طور که امام علی (ع) در خطبه ۱۶۷ نهج‌البلاغه ما را نسبت به سرزمین‌ها و چارپایان مسئول و

۱. مَا بَكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ. «نحل، ۵۳»

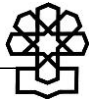
۲. قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ «صافات، ۱۰۱»

۳. سیدامیر منصوری و سعید بشیعا، ۱۳۹۸، آشنایی با منظر (گردشگری منظر)، انتشارات مهکامه، تهران.

۴. إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْعُلُوكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ يَمَّا يَتَفَعُّ النَّاسُ وَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَخْبَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ بَثَ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَ تَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

۵. النَّظْرُ فِي ثَلَاثَةِ أَشْيَاءٍ عِبَادَةً: النَّظْرُ فِي وَجْهِ الْوَالِدَيْنِ وَ فِي الْمُصْحَفِ وَ فِي الْبَحْرِ. «بحار الأنوار، ج ۱۰، ص ۳۶۸»

۶. التَّشْوُّهُ فِي عَشْرَةِ أَشْيَاءٍ: الْمَشْيُ وَالرُّكُوبُ وَالرِّتْمَاسُ فِي الْمَاءِ وَ النَّظْرُ إِلَى الْخَضِرَةِ «الخصال، ص ۴۴۳».

پاسخگو دانسته است.^۱ بنابراین اسلام، حفاظت از طبیعت را بسیار گسترده‌تر و جامع‌تر از توافقات موجود جهانی در نظر گرفته است.

یکی از دغدغه‌های جوامع انسانی، حفاظت از دستاوردهای نسل‌های گذشته و همچنین نگهداشت طبیعتی است که در آن زندگی و تولید ارزش کرده است. با همین خواسته بشر است که قوانین کشورها به انتقال کامل و جامع میراث نسلی به نسل دیگر تأکید کرده است؛ چراکه در این صورت است که بخش مهمی از حیثیت و هویت بشر قابل روایت و درعین حال حفاظت می‌شود.

مطابق اصل هشتادوسوم قانون اساسی میراث فرهنگی با عنوان نفایس ملی مطرح می‌شود و برای بخش مهمی از آثار تاریخی- فرهنگی قید غیرقابل واگذاری مطرح می‌شود. یا در ماده (۸) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶ حاکمیتی بودن حفاظت از میراث فرهنگی، منابع طبیعی و محیط زیست مورد توجه قرار می‌گیرد.

تلاش‌های جهانی در راستای حفاظت از میراث جهانی نیز به اقدام‌های مثبتی در قالب کنوانسیون‌های حفاظتی منجر شد که هدف آن ایجاد اجماع جهانی در این حوزه است. چراکه ارزش‌های فرهنگی و طبیعی بیشتر از آنکه متعلق به یک کشور یا گروهی خاص باشد، مقوله‌ای مرتبط با بشریت است. در ۱۶ نوامبر ۱۹۷۲ کنفرانس عمومی یونسکو کنوانسیون حفاظت از میراث طبیعی و فرهنگی جهانی را با عنوان کنوانسیون میراث جهانی تصویب کرد که هدف آن معرفی، حفظ، نگهداری و عرضه و انتقال ارزشمندترین میراث بشری به نسل‌های آینده است. در این کنوانسیون، میراثی که از آن به‌عنوان میراث مشترک بشر یاد می‌شود از دو جزء میراث فرهنگی و میراث طبیعی تشکیل شده است. میراث فرهنگی شامل آثار و مجموعه‌هایی است که در طول تاریخ به‌دست بشر ساخته شده است که از آنها می‌توان به بناها، کتیبه‌ها و آثار معماری و

۱. اِنْتَقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَبِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّىٰ عَنِ الْبِقَاعِ وَالتَّهَائِمِ، أَطِيعُوا اللَّهَ وَ لَا تَعْصُوهُ

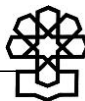
هنری اشاره کرد. آثار طبیعی^۱ نیز شامل منابع طبیعی منحصر به فردی دارد که از گذشته باقی مانده و دارای ارزش خاصی است. از این گونه آثار نیز می‌توان به جنگل‌ها، کوه‌ها، رودخانه‌ها، چشمه‌ها یا گونه‌های گیاهی و جانوری خاص و منحصر به فرد اشاره کرد. بنابراین می‌توان گفت که میراث طبیعی شامل آن بخشی از طبیعت است که به لحاظ زیبایی‌شناختی، علمی یا زمین‌شناختی، خاص و منحصر به فرد هستند و حفاظت از آنها لازم و ارزشمند است.

در برخی کشورها و به‌طور خاص در کشور ایران، اهمیت هر دو نوع میراث به‌صورت متوازن مورد توجه قرار نگرفته است. در حالی که اساساً میراث طبیعی و فرهنگی دو ساختار مجزا و تفکیک‌پذیر به حساب نمی‌آیند و ارزشمندی بقای این دو برای نسل‌های آینده یکسان است. به بیانی، «میراث طبیعی امری مستحب و فائزتی نیست و بدون آن نه تنها میراث فرهنگی بلکه زندگی انسان نیز شکل نمی‌گیرد». این تنوع و خصوصیات طبیعی است که تفاوت‌های فرهنگی را ایجاد می‌کند و مجدداً فرهنگ است که نحوه به‌کارگیری عناصر طبیعی را تعدیل و تنظیم می‌کند.^۲

کشور در حوزه میراث فرهنگی نسبتاً خوب عمل کرده اما در حوزه میراث طبیعی اقدام‌های شایسته و متناسبی صورت نگرفته است. برای این مهم می‌توان به تعداد قوانین موضوعه این دو حوزه توجه کرد. در حوزه میراث فرهنگی قوانین متعددی از سال ۱۳۰۹ تاکنون مطرح و مصوب شده است که به موضوع‌هایی مثل تهیه فهرست از آثار با عنوان آثار ملی، جرم‌انگاری‌های مبسوط در مقابل تخریب یا تحدید آثار ملی و همچنین حمایت

۱. کنوانسیون میراث جهانی مصادیق میراث طبیعی را شامل این موارد دانسته است:

- پدیده بی‌نظیر طبیعی با زمینه‌های استثنایی و زیباشناسی
  - نمونه‌ای برجسته از مراحل و تغییرات تاریخ زمین‌شناسی
  - نمونه‌ای برجسته از فرایندهای زیست‌محیطی و بیولوژیکی در تکامل و توسعه زمینی، اکوسیستم‌های ساحلی و دریایی و جوامع از گیاهان و حیوانات.
  - زیستگاه‌های طبیعی مهم از نظر تنوع زیستی که حاوی گونه‌های در خطر باشد.
۲. سیداحمد محیط طباطبایی، نشست میراث طبیعی و میراث طبیعی در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، تیرماه ۱۳۹۷.

از احیا و مرمت بافت‌های تاریخی پرداخته است. درحالی‌که به نقل از معاون پژوهش و ترویج قانون اساسی معاونت حقوقی رئیس‌جمهوری، در مورد میراث طبیعی به‌غیراز قانون الحاق ایران به کنوانسیون حمایت میراث فرهنگی و طبیعی، قانون مدون و جرم‌انگاری صریحی صورت نگرفته است.^۱ شاید یکی از دلایل این تفاوت عمیق بین دو حوزه میراث فرهنگی و میراث طبیعی، محسوس بودن اتفاقات مربوط به میراث فرهنگی برای جامعه، مالکان و متصرفان قانونی این آثار و گره خوردن مفهوم مالکیت خصوصی با ارزش‌های معنوی این آثار است. درحالی‌که موضوع میراث طبیعی کمتر در محدوده مالکیت فردی و خصوصی قرار گرفته و بیشتر جنبه عمومی دارد.

آثار طبیعی که به لحاظ معیارهای یونسکو از آثار طبیعی جهانی به حساب می‌آیند و یا با معیارهای ملی در فهرست آثار ملی ثبت شده‌اند، در ابتدای فرایند حفاظت قرار خواهند گرفت، چراکه ثبت و قرارگیری در فهرست‌های ملی و جهانی، بهانه‌ای است برای اقدام‌های تکمیلی نه‌انتهای فرایند حفاظتی. اما حفاظت از میراث نیازمند قوانین و مقررات تخصصی است که با توجه به موضوع و ماهیت اثر لازم به تنظیم است. نبود هیچ‌گونه جرم‌انگاری و زیرساخت لازم برای حمایت از این آثار، موجب بالا رفتن ظرفیت احتمالی تخریب‌ها خواهد شد. چرا که احتمالاً با ثبت ملی یا جهانی، این آثار در پیشخوان ملی یا جهانی قرار خواهد گرفت و با مشهور شدن و معتبر شناخته شدن این آثار، امکان دست‌اندازی‌ها و مداخلات متعدد در این میراث فراهم می‌شود.

مداخلاتی که در برخی موارد دارای پشتوانه قانونی و تشکیلاتی است همواره محیط زیست و میراث طبیعی را با خطرات جبران‌ناپذیری روبه‌رو کرده است. به‌طور مثال

نهادهای اجرایی برای احداث معادن^۱ و جاده،^۲ پروژه‌های سدسازی،^۳ پروژه‌های تولید آبزیان^۴ و تصرفات غیرقانونی اراضی، اقدام‌هایی انجام می‌دهند. در سایر موارد نیز به علت تعلق‌های فردی یا سودجویی‌های گروهی موجب بهره‌برداری غیراصولی، قاچاق چوب، دفن زباله و نخاله، ساخت‌وساز در عرصه‌های آثار طبیعی، شکار و چرا، قطع درختان یا تخریب توسط گردشگران است. به طور مثال غار علی‌صدر، غار قوری قلعه، جنگل ابر، بیابان لوت، جنگل‌های هیرکانی و ... نمونه‌هایی هستند که در حال تخریب و از دست رفتن ارزش‌های میراثی می‌باشند. به عقیده کارشناسان مهم‌ترین عامل یا مؤثرترین دلیل برای تخریب آثار طبیعی کشور خلأ قوانین حفاظتی مخصوصاً قوانین جرم‌انگاری در خصوص میراث طبیعی ثبت شده در فهرست آثار ملی و ثبت جهانی است.

جایگاه دستگاه‌ها در حوزه میراث طبیعی

مطابق ماده (۳) قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳، آثار طبیعی ملی به‌عنوان مناطق تحت حفاظت محیط زیست یکی از چهار منطقه حفاظت شده (پارک ملی، آثار طبیعی ملی، پناهگاه حیات‌وحش و منطقه حفاظت شده) شناخته می‌شود. براساس دستورالعمل اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت، این آثار در طبقه سوم حفاظت قرار دارند و به‌عنوان منطقه‌ای تقریباً کوچک شناخته می‌شوند. طبق ماده (۳) آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۲ آثار طبیعی

۱. به طور مثال توسعه معادن در نکاب گونه‌های نادر جانوری از قبیل کبک، قوچ وحشی، گربه وحشی و خرس را در معرض تخریب زیستگاه و حیات قرار داده است.
۲. به طور مثال توسعه غیرمجاز جاده لیسار به بیلاق سوباتان در محدوده عرصه و حریم سایت جهانی لیسار و جنگل‌های هیرکانی که صحبت‌هایی در مورد آن شده است، می‌تواند آسیب‌های جدی به میراث جهانی هیرکانی وارد نماید.
۳. به طور مثال به گفته دیگر مهدی قمشی رئیس دانشکده علوم آب دانشگاه شهید چمران اهواز اثرات شوری تجمع یافته پشت سد گنوند روی اکوسیستم کارون غیرقابل انکار است.
۴. به طور مثال احداث استخر پرورش میگو در جزیره قشم و قرار گرفتن سایت دوم این مرکز در فاصله ۶ کیلومتری غار نمکی قرار گرفته است.

ملی عبارتند از پدیده‌های نمونه و نادر گیاهی یا حیوانی، اشکال یا مناظر کم‌نظیر و کیفیات ویژه طبیعی زمین یا درختان کهنسال یادگار تاریخی می‌باشند که با منظور داشتن محدوده متناسبی تحت حفاظت قرار می‌گیرد.

از سوی دیگر مطابق تبصره ماده (۲) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مکلف است به منظور هماهنگی در چگونگی امکان بهره‌گیری از میراث‌های طبیعی کشور و اجرای تعهدات مطروحه در کنوانسیون حفاظت میراث فرهنگی و طبیعی جهان نسبت به تدوین آیین‌نامه‌ای با پیشنهاد مشترک با سازمان حفاظت محیط زیست اقدام کند. در ماده (۱) آیین‌نامه اجرایی مذکور میراث طبیعی شامل محدوده‌های جغرافیایی طبیعی و مناطق خاصی از کشور است که به علت کیفیت ویژه فیزیکی و زیست‌شناسی یا مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی زیبا و کم‌نظیر یا محوطه‌های طبیعی - تاریخی و نیز پدیده‌ها و نمونه‌های ارزشمند گیاهی و جانوری و زیستگاه‌های آنها تعیین و تحت حفاظت و بهره‌برداری پایدار قرار می‌گیرد.^۱

برای رفع همپوشانی بین این دو دستگاه (سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی)، در ماده (۴) قانون تأسیس سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲ آمده است که مناطق و میراث‌های موضوع بندهای «ج»^۲ و «د»^۳ ماده (۲) این آیین‌نامه تحت اختیار و مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست قرار داشته و این سازمان همچنان وظایف محوله و امور مربوط به تعیین و حفاظت و بهره‌برداری از آنها

۱. مشخص است که میان دو مفهوم اثر طبیعی ملی (مرتبط با سازمان حفاظت محیط زیست است و جزء یکی از مناطق حفاظت شده می‌باشد) و میراث طبیعی (مرتبط با وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی است و مورد حفاظت و بهره‌برداری پایدار قرار خواهد گرفت) تفاوت وجود دارد. این تفاوت مرتبط با اهداف و وظایف دستگاه‌های ذی‌ربط است و با هدف عدم تداخل بین دستگاهی اینگونه متفاوت نامگذاری شده است.

۲. مناطق مذکور در بند «الف» ماده (۳) قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست از قبیل آثار طبیعی ملی و سایر مناطق تحت حفاظت.

۳. آثار و بقایای دیرین شناختی جانوری و گیاهی.

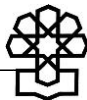
را طبق مقررات مربوط برعهده دارد. در ماده (۵) این قانون مقرر می‌شود که دستورالعمل‌های بهره‌برداری پایدار از میراث‌های طبیعی کشور به‌طور مشترک به تصویب رؤسای سازمان‌های میراث فرهنگی و گردشگری، حفاظت محیط زیست و جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور برسد. در این دستورالعمل که در تاریخ ۱۴۰۰/۴/۲۸ ابلاغ شد، مناطق چهارگانه تحت حفاظت سازمان حفاظت محیط زیست کشور در زمره آثار ثبت شده وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی قرار نگرفت. تنها نمونه‌هایی که دو نهاد به‌صورت موازی ثبت کرده‌اند را می‌توان کوه دماوند و سرواب‌کوه دانست که پیش از تدوین این دستورالعمل و مبتنی بر توافق طرفین صورت گرفته است.

بنابراین درحالی‌که دو دستگاه کلیدی در این حوزه فعالیت می‌کنند، به‌دلیل عدم ورود وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در مناطق چهارگانه سازمان حفاظت محیط زیست و تعیین تکلیف وظایف در دستورالعمل و آیین‌نامه‌های مذکور، نایبستی تداخل بین دستگاهی وجود داشته باشد.

قوانین مرتبط با جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی^۱

در مورد بحث جرم‌انگاری آثار ملی، قانون اصلی و مرجعی با عنوان قانون مجازات اسلامی (قانون تعزیرات) وجود دارد که به ابعاد و زوایای مختلفی مثل تخریب، قاچاق، حفاری، استفاده خلاف شئون اثر و ... می‌پردازد. جرم‌انگاری‌های مربوط به میراث در فصل نهم قانون مجازات اسلامی (قانون تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵/۷/۲ از ماده (۵۵۸) تا (۵۶۹) قرار دارد که به‌صورت خلاصه به شرح جدول زیر است:

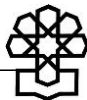
۱. از آن جهت که هدف گزارش بررسی جرم‌انگاری مربوط به آثاری است که وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی ثبت ملی یا جهانی کرده‌اند، مفهوم کلیدی میراث طبیعی مورد استفاده قرار گرفت. ولی برای توسعه شناخت نسبت به جرم‌انگاری درخصوص محیط زیست به قوانین حوزه محیط زیست نیز مراجعه شد.

ماده	متن قانون
(۵۵۸)	هرکس به تمام یا قسمتی از ابنیه، اماکن، محوطه‌ها و مجموعه‌های فرهنگی تاریخی یا مذهبی که در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است، یا تزئینات، ملحقات تأسیسات، اشیا و لوازم و خطوط و نقوش منصوب یا موجود در اماکن مذکور، که مستقلاً نیز واجد حیثیت فرهنگی - تاریخی یا مذهبی باشد، خرابی وارد آورد علاوه بر جبران خسارات وارده به حبس از یک الی ۱۰ سال محکوم می‌شود.
(۵۵۹)	هرکس اشیا و لوازم و همچنین مصالح و قطعات آثار فرهنگی - تاریخی را از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها، اماکن تاریخی و مذهبی و سایر اماکن که تحت حفاظت یا نظارت دولت است سرقت کند یا با علم به مسروقه بودن اشیای مذکور را بخرد یا پنهان دارد در صورتی که مشمول مجازات حد سرقت نگردد علاوه بر استرداد آن به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود.
(۵۶۰)	هرکس بدون اجازه از سازمان میراث فرهنگی کشور، یا با تخلف از ضوابط مصوب و اعلام شده از سوی سازمان مذکور در حریم آثار فرهنگی - تاریخی مذکور در این ماده مبادرت به عملیاتی نماید که سبب تزلزل بنیان آنها شود، یا در نتیجه آن عملیات به آثار و بناهای مذکور خرابی یا لطمه وارد آید، علاوه بر رفع آثار تخلف و پرداخت خسارت وارده به حبس از یک تا سه سال محکوم می‌شود.
(۵۶۱)	هرگونه اقدام به خارج کردن اموال تاریخی - فرهنگی از کشور هر چند به خارج کردن آن نیانجامد قاچاق محسوب و مرتکب علاوه بر استرداد اموال به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جریمه معادل دو برابر قیمت اموال موضوع قاچاق محکوم می‌گردد. تبصره - تشخیص ماهیت تاریخی - فرهنگی به‌عهده سازمان میراث فرهنگی کشور می‌باشد.
(۵۶۲)	هرگونه حفاری و کاوش به قصد به‌دست آوردن اموال تاریخی - فرهنگی ممنوع بوده و مرتکب به حبس از شش ماه تا سه سال و ضبط اشیا مکشوفه به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور و آلات و ادوات حفاری به نفع دولت محکوم می‌شود. چنانچه حفاری در اماکن و محوطه‌های تاریخی که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است، یا در بقاع متبرکه و اماکن مذهبی صورت گیرد علاوه بر ضبط اشیا مکشوفه و آلات و ادوات حفاری مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود.
(۵۶۳)	تبصره «۱» - هرکس اموال تاریخی - فرهنگی موضوع این ماده را حسب تصادف به‌دست آورد و طبق مقررات سازمان میراث فرهنگی کشور نسبت به تحویل آن اقدام ننماید به ضبط اموال مکشوفه محکوم می‌گردد. تبصره «۲» - خرید و فروش اموال تاریخی - فرهنگی حاصله از حفاری غیرمجاز ممنوع است و خریدار و فروشنده علاوه بر ضبط اموال فرهنگی مذکور، به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌شوند. هرگاه فروش اموال مذکور تحت هر عنوان از عناوین به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به اتباع خارجی صورت گیرد، مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود.
(۵۶۳)	هرکس به اراضی و تپه‌ها و اماکن تاریخی و مذهبی که به ثبت آثار ملی رسیده و مالک خصوصی نداشته باشد تجاوز کند به شش ماه تا دو سال حبس محکوم می‌شود مشروط بر آنکه سازمان میراث فرهنگی کشور قبلاً حدود مشخصات این قبیل اماکن و مناطق را در محل تعیین و علامت‌گذاری کرده باشد.
(۵۶۴)	هرکس بدون اجازه سازمان میراث فرهنگی و برخلاف ضوابط مصوب اعلام شده از سوی سازمان مذکور به مرمت یا تعمیر، تغییر، تجدید و توسعه ابنیه یا تزئینات اماکن فرهنگی - تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی مبادرت نماید، به حبس از شش ماه تا دو سال و پرداخت خسارت وارده محکوم می‌گردد.

ماده	متن قانون
(۵۶۵)	هرکس برخلاف ترتیب مقرر در قانون <u>حفظ آثار ملی اموال فرهنگی</u> - تاریخی غیرمنقول ثبت شده در فهرست آثار ملی را با علم و اطلاع از ثبت آن به‌نحوی به دیگران انتقال دهد و به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم می‌شود.
(۵۶۶)	هرکس نسبت به تغییر نحوه استفاده از ابنیه، اماکن و محوطه‌های مذهبی فرهنگی و تاریخی که در فهرست آثار ملی ثبت شده‌اند، برخلاف شئونات اثر و بدون مجوز از سوی سازمان میراث فرهنگی کشور، اقدام نماید علاوه بر رفع آثار تخلف و جبران خسارت وارده به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم می‌شود. ماده (۵۵۶) مکرر: هرکس نمونه تقلبی آثار فرهنگی - تاریخی اعم از ایرانی و خارجی را به‌جای اثر اصلی بسازد یا آن را به قصد عرضه، قاچاق یا فروش، معرفی، حمل یا نگهداری کند یا با آگاهی از تقلبی بودن اثر خریداری کند به حبس از نودویک روز تا شش ماه و جزای نقدی معادل نصف ارزش اثر اصلی با اخذ نظر کارشناس از سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری محکوم می‌شود. تبصره «۱» - نمونه تقلبی به اشیائی اطلاق می‌گردد که در دوره معاصر ساخته شده و از حیث نقوش، خطوط، شکل، جنس، اندازه، حجم و وزن شبیه آثار فرهنگی - تاریخی اصیل بوده یا بدون آنکه نمونه اصلی وجود داشته باشد به‌عنوان اثر فرهنگی - تاریخی اصیل معرفی شود و علامتی از سوی سازنده یا سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری برای تشخیص از اصل، بر روی آن حک نشده باشد. تبصره «۲» - چنانچه شیء تقلبی نمونه اصلی نداشته باشد، ارزش آن به فرض وجود توسط کارشناسان سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری تعیین می‌گردد. تبصره «۳» - اشیاء مکشوفه موضوع این ماده به نفع سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ضبط می‌گردد. حکم این تبصره شامل اشیائی که قبل از لازم‌الاجراء شدن این قانون ضبط شده نیز می‌گردد.
(۵۶۷)	در کلیه جرائم مذکور در این فصل، سازمان میراث فرهنگی یا سایر دوایر دولتی برحسب مورد شاکی یا مدعی خصوصی محسوب می‌شود.
(۵۶۸)	در مورد جرائم مذکور در این فصل که به‌وسیله اشخاص حقوقی انجام شود هریک از مدیران و مسئولان که دست‌وردهنده باشند، برحسب مورد به مجازات‌های مقرر محکوم می‌شوند. تبصره - اموال فرهنگی - تاریخی حاصله از جرائم مذکور در این فصل تحت نظر سازمان میراث فرهنگی کشور توقیف و در کلیه مواردی که حکم به ضبط و استرداد اموال، وسائل، تجهیزات و خسارات داده می‌شود به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور مورد حکم قرار خواهد گرفت.
(۵۶۹)	در کلیه موارد این فصل در صورتی که ملک مورد تخریب، ملک شخصی بوده و مالک از ثبت آن به‌عنوان آثار ملی بی‌اطلاع باشد از مجازات‌های مقرر در مواد فوق معاف خواهد بود.

بررسی مواد مذکور نشان می‌دهد که محور توجه قانونگذار به موضوع‌های مربوط به میراث فرهنگی است و میراث طبیعی مدنظر قرار نگرفته است. در هیچ بخش از قانون واژه میراث طبیعی یا مضامین مربوطه به‌کار برده نشده است و عملاً مفاهیم ذی‌ربط برای قضات و دستگاه‌های اجرایی قابل اجرا و استناد نگردیده است. یکی از دلایل وضعیت فعلی تقدم تصویب

این قانون و تأخر تعریف قانونی ثبت «میراث طبیعی» است؛ چراکه موضوع ثبت ملی میراث طبیعی به موجب آیین‌نامه اجرایی تبصره ماده (۲) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۳ از سوی وزارت میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع دستی ممکن شد. همچنین فعالیت‌های مربوط به ثبت میراث فرهنگی و طبیعی کشور در فهرست میراث جهانی نیز از اواخر دهه هفتاد از سوی دولت به صورت جدی پیگیری شد.

بررسی تکمیلی نشان می‌دهد که در فصل بیست و پنجم از قانون مجازات اسلامی (قانون

تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵/۷/۲ موضوع‌های مربوط به طبیعت و محیط زیست مورد توجه قرار گرفته است. مواد مذکور به شرح زیر است:

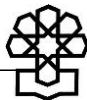
ماده	متن قانون
(۶۷۵)	هر کس عمداً عمارت یا بنا یا کشتی یا هواپیما یا کارخانه یا انبار و به‌طور کلی هر محل مسکونی یا معد برای سکنی یا جنگل یا خرمن یا هر نوع محصول زراعی یا اشجار یا مزارع یا باغ‌های متعلق به دیگری را آتش یزند به حبس از دو تا پنج سال محکوم می‌شود.
(۶۸۴)	هر کس محصول دیگری را بچراند یا تاکستان یا باغ میوه یا نخلستان کسی را خراب کند یا محصول دیگری را قطع و درو نماید یا به‌واسطه سرقت یا قطع آبی که متعلق به آن است یا با اقدامات و وسایل دیگر خشک کند یا باعث تضییع آن بشود یا آسیاب دیگری را از استفاده بیاندازد به حبس درجه شش و شلاق تا (۷۴) ضربه محکوم می‌شود.
(۶۸۵)	هر کس اصله نخل خرما را به‌هر ترتیب یا هر وسیله بدون مجوز قانونی از بین ببرد یا قطع نماید به سه تا شش ماه حبس یا از ۱۵/۰۰۰/۰۰۰ تا ۲۵/۰۰۰/۰۰۰ ریال جزای نقدی یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.
(۶۸۶)	هر کس درختان موضوع ماده (۱) قانون گسترش فضای سبز را عالماً عامداً و برخلاف قانون مذکور قطع یا موجبات از بین رفتن آنها را فراهم آورد علاوه بر جبران خسارت وارده حسب مورد به حبس تعزیری از شش ماه تا سه سال و یا جزای نقدی از سه میلیون تا هیجده میلیون ریال محکوم خواهد شد.
(۶۸۸)	هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیربهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زائد، ریختن مواد مسموم‌کننده در رودخانه‌ها، زباله در خیابان‌ها و کشتار غیرمجاز دام، استفاده غیرمجاز فاضلاب خام یا پساب تصفیه‌خانه‌های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می‌باشد و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجاز شدیدتری نباشند به حبس تا یک سال محکوم خواهند شد.

ماده	متن قانون
	تبصره «۱»- تشخیص اینکه اقدام مزبور تهدید علیه بهداشت عمومی و آلودگی محیط زیست شناخته می‌شود و نیز غیرمجاز بودن کشتار دام و دفع فضولات دامی و همچنین اعلام جرم مذکور حسب مورد برعهده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان دامپزشکی خواهد بود.
	تبصره «۲»- منظور از آلودگی محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار یا ابنیه مضر باشد تغییر دهد.

مواد مورد بحث چند جنبه کلی آتش زدن عمدی، خراب کردن و قطع محصول، از بین بردن فضای سبز و تهدید بهداشت عمومی را جرم‌انگاری کرده است. در این مواد فرقی بین جرم آتش‌زدن باغی با گیاهان دارای ارزش، قطع درختان کهنسال و ارزشمند، به آتش کشیدن مزارع و باغ‌های دارای ارزش دیده نمی‌شود. اینجا منظور از ارزش، صرفاً ثبت شده در فهرست آثار ملی یا جهانی نیست، بلکه هویت و ارزشی است که با خاطره جمعی یا موقعیت ویژه به پدیده طبیعی خاص داده می‌شود.^۱ این مواد قانونی، انسان را در مرکز توجه قرار داده است و پدیده‌های طبیعی که به طور مستقیم در زندگی وی دارای ارزش است مدنظر دارد. در این نگرش، طبیعت و محیط زیست از بعد ارزش‌های تاریخی و معنوی مورد توجه قرار نگرفته‌اند و صرفاً معطوف جنبه‌های کارکردی و عملیاتی.

برای دقت بیشتر در مورد فقدان موجود در قوانین حوزه میراث طبیعی، قوانین و مقررات حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵، قانون حفظ و حمایت

۱. به طور مثال می‌توان به تک درخت نخل معروف در کویر روستایی درک اشاره کرد. هرچند این درخت از نظر ثبتی جایگاهی رسمی نداشت و نمی‌توان به‌عنوان نمونه‌ای از میراث طبیعی ثبت شده مورد توجه قرار داد، اما به‌عنوان هویت و نماد گردشگری جنوب استان سیستان و بلوچستان برای همگان (در سطح منطقه‌ای) شناخته شده بود. قطع شدن این درخت توسط افراد ناآشنا در اسفند ماه ۱۴۰۰، صرفاً قطع یک درخت نبود بلکه از بین رفتن بخشی از هویت مکانی و خاطره جمعی گردشگران و ساکنان این منطقه به‌حساب می‌آمد. پیامدهای این اقدام را می‌توان در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های جمعی مشاهده کرد که منجر به تصمیم‌گیری افراد محلی برای جایگزینی درختی مشابه در آن مکان شد. اما این فقدان و صدمه به خاطره جمعی و هویت منطقه‌ای توسط قوانین حوزه محیط زیست یا هر حوزه‌ای دیگر (که به موضوعات میراثی مرتب نیست) مورد جرم‌انگاری قرار نگرفته است.

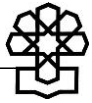

از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور مصوب ۱۳۷۱/۷/۵، قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست ۱۳۵۳/۳/۲۸، آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۲ و قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶/۳/۱۶ به شرح زیر مورد بررسی قرار گرفت:

عنوان قانون	مواد قانونی
قانون حفاظت و بهره‌برداری جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵	<p>ماده (۴۲) - تهیه چوب و هیزم و ذغال و بریدن و ریشه‌کن کردن درختان و نهال‌ها در منابع ملی شده و متعلق به دولت و همچنین در توده‌های جنگلی بدون موافقت کتبی سازمان جنگلبانی ممنوع است این قبیل فراورده‌ها به‌نفع سازمان جنگلبانی ضبط می‌شود و متخلف به پرداخت جریمه از یکصد تا یک هزار ریال نسبت به هر درخت یا هر متر مکعب هیزم یا ذغال و به حبس تأدیبی تا شش ماه محکوم خواهد شد.</p> <p>ماده (۴۳) - بریدن و ریشه‌کن کردن بوته‌ها و خارها و درختچه‌های بیابانی و کویری و کوهستانی در مناطق کویری و بیابانی ممنوع است متخلف به حبس تک‌دیری تا ده روز یا پرداخت غرامت تا ۲۰۱ ریال محکوم و در صورت تکرار به هر دو مجازات محکوم خواهد شد.</p> <p>تبصره - انجام عملیات مذکور در ماده بالا در صورتی که به‌منظور زراعت یا درختکاری و ایجاد بادشکن یا مرتع مشجر یا غیرمشجر و همچنین به‌منظور تأمین حوائج دیگر اهالی باشد یا اجازه سازمان جنگلبانی و طبق شرایطی که از طرف سازمان مزبور تعیین می‌شود مجاز است.</p> <p>ماده (۴۶) - هر کس میادرت به کت زدن یا روشن کردن آتش در تنه درخت جنگلی نماید به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال و برای هر درخت که کت یا پی‌زده و یا در آن آتش روشن کرده باشد به پرداخت جریمه نقدی از یکصد ریال تا یک هزار ریال محکوم خواهد شد.</p> <p>ماده (۴۷) - هر کس در جنگل عمداً آتش‌سوزی ایجاد نماید به حبس مجرد از سه تا ده سال محکوم خواهد شد در صورتی که مرتکب مأمور جنگلبانی باشد به حداکثر مجازات مذکور محکوم می‌شود.</p>
قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخائر جنگلی کشور مصوب ۱۳۷۱/۷/۵	<p>ماده (۱) - از تاریخ تصویب این قانون گونه‌های درختانی از قبیل شمشاد، زربین، سرخدار، سروخرم‌های، سفیدپلت، حرا و چنندل، ارس، فندق، زیتون طبیعی، بنه (پسته وحشی)، گون، ششم، گردو (جنگلی) و بادام وحشی (بادامک) در سراسر کشور جزء ذخائر جنگلی محسوب و قطع آنها ممنوع می‌باشد.</p> <p>تبصره «۳» - متخلفین از این قانون برای بار اول علاوه بر پرداخت خسارتی که حسب مورد توسط کارشناسان مربوطه وزارت جهاد سازندگی ارزیابی خواهد گردید به حبس از یک ماه تا شش ماه و پرداخت جزای نقدی برای هر اصله درخت معادل یک برابر و نیم قیمت روز آن و در صورت تکرار به اشد مجازات محکوم می‌شوند.</p>
قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست ۱۳۵۳/۳/۲۸	<p>ماده (۹) - اقدام به هر عملی که موجبات آلودگی محیط زیست را فراهم نماید ممنوع است. منظور از آلوده ساختن محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیک آن به‌طور زیان‌آور به حال انسان یا سایر موجودات زنده و یا گیاهان و یا آثار و ابنیه باشد تغییر دهد.</p>
آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت و بهسازی	<p>ماده (۸) (اصلاحی ۱۳۷۴/۱/۳۰) - تعلیف احشام و قطع اشجار و بوته‌کشی و تجاوز و تخریب محیط زیست و به‌طور کلی هر عملی که موجب از بین رفتن رستنی‌ها و تغییر اکوسیستم باشد در پارک‌های</p>

عنوان قانون	مواد قانونی
محیط زیست مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۲	ملی و آثار طبیعی ملی ممنوع است در موارد ضروری به منظور حفظ حیات جنگل و بهسازی پارک‌های ملی و آثار طبیعی ملی یا مطالعات علمی و زمین‌شناسی مجاز برحسب مورد با رعایت مقررات قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع توسط سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور یا سازمان حفاظت محیط زیست و یا مؤسسات و یا شخص ذی‌ربط اقدام خواهد شد.
قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶/۳/۱۶	<p>ماده (۱۲)- کسانی که مرتکب اعمال زیر گردند به حبس تأدیبی از یک ماه تا سه ماه و یا به جزای نقدی از پنج هزار ریال تا بیست هزار ریال محکوم می‌شوند:</p> <p>الف) شکار و صید در قرق‌های سلطنتی.</p> <p>ب) شکار و صید حیوانات حمایت شده بدون پروانه.</p> <p>پ) شکار و صید بدون پروانه در مناطق حفاظت شده و قرق‌های اختصاصی.</p> <p>ت) تعلیف و تخریب و از بین بردن رستنی‌ها در پارک‌های وحش.</p> <p>ث) بستن سد و کلهام «شیل» در مسیر رودخانه‌ها به منظور صید غیرمجاز.</p> <p>ج) آلوده نمودن آب رودخانه‌ها و دریاچه‌ها و قنوت و برکه‌ها و مرداب‌ها به موادی که موجبات از بین بردن آبزیان را فراهم نماید.</p> <p>ماده (۱۳)- کسانی که مرتکب اعمال زیر گردند به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال و یا به جزای نقدی از بیست هزار تا پنجاه هزار ریال محکوم می‌شوند:</p> <p>الف) شکار و صید یا از بین بردن حیوانات قابل شکار با استفاده از سموم یا مواد منفجره مانند دینامیت و غیره.</p> <p>ب) شکار بدون پروانه آهو و جیبیر و گورخر و گوزن زرد.</p> <p>پ) شکار و صید بدون پروانه پستانداران و آبزیان قابل شکار و صید که از خارج به کشور وارد و حمایت شده اعلام گردیده باشد.</p> <p>ت) شکار و صید بدون پروانه در پارک‌های وحش.</p>

مطابق ماده (۱۷) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵ مجلس شورای ملی با آخرین اصلاحات تا تاریخ ۱۳۹۶/۸/۱۴) درختان جنگلی ایران به سه دسته تقسیم شده‌اند که شامل دسته اول، زربین، ارس، شمشاد، سرخدار، گردو، آزاد، دسته دوم، راش، بلوط، زبان گنجشک، ملج، افرا، شیردار، الوکک، توسکا، نمدار و دسته سوم، اوجا، سفیدپلت، کلهو، ممرز و سایر گونه‌هاست. در فصل ششم این قانون که به موضوع جرائم و مجازات‌ها پرداخته است، جرم‌انگاری‌های صورت گرفته در مورد بریدن، ریشه‌کن کردن، سوزاندن و ... مبتنی بر این دسته‌هاست. مثلاً

مطابق جزء «۲» از ماده (۴۳) همین قانون، بریدن و ریشه‌کن کردن درختچه‌های مناطق بیابانی و کویری، پانزده میلیون ریال جزای نقدی به همراه خواهد داشت. اما در این بخش هیچ اشاره‌ای به وجود درختچه‌ای دارای ارزش میراثی یا خصوصیات ویژه در کویر نکرده است و تأکید قانونگذار بر استمرار زیست بوده است تا حفاظت از میراث طبیعی. ناکافی بودن مجازات‌ها و عدم تناسب بین جرائم زیست‌محیطی و جرم‌انگاری‌های انجام شده یکی از چالش‌های انکارناپذیر این حوزه است.^۱ هرچند تأکید بر گونه‌های خاص درختان و ممنوع اعلام کردن قطع آنها اقدامی مناسب در جهت حفاظت از گونه‌های خاص و به نوعی حفاظت از میراث طبیعی به حساب می‌آید اما عدم توجه به اصالت، قدمت، ارزشمندی و خاطره‌انگیزی یک درخت یا یک گونه درختی روی ممنوعیت قطع آن اثری ندارد.^۲

میراث طبیعی ثبت می‌شوند تا به‌عنوان مقوله‌ای ارزشمند ماندگار شوند، لذا به جمعیت بیشتری نسبت به یک منطقه یا شهر تعلق پیدا می‌کنند و ارزش معنوی و معنایی آن، گستره بیشتری را شامل شوند. سرو ابرکوه^۳ به‌عنوان سومین میراث طبیعی ثبت شده در فهرست آثار ملی با عمر تقریبی ۴۵۰۰ سال و جنگل‌های هیرکانی^۴ به‌عنوان دومین اثر ثبت شده ایران در فهرست میراث طبیعی جهانی با قدمتی ۲۵ تا ۵۰ میلیون سال، مالکان معنوی غیرقابل شمارش دارند و شاید بتوان از آنها به‌عنوان ذخیره‌ها یا مخازن با ارزش محیط زیستی یادکرد.^۵ در صورتی که به بخشی از این آثار صدمه‌ای وارد شود عملاً

---

۱. فرهاد دبیری و همکاران، ۱۳۸۹، بررسی برخی چالش‌های حقوقی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان محیط زیست در استان گیلان، فصلنامه علوم و فنون منابع طبیعی، سال پنجم، شماره سوم، ۱۱۴-۱۰۱.
۲. اگر یک درخت که سنش ۲۰۰۰ ساله در محدوده سازمان جنگل‌ها و سازمان حفاظت محیط زیست ریشه‌کن یا شکسته شود، تخریب‌گران مشمول مجازات می‌شوند. اما مجازات در نظر گرفته شده توسط قانون بر مبنای ارزش دست‌بندی شده گونه درخت تعیین شده است نه قدمت و با ارزش میراثی آن اثر. در صورتی که جرم رخ داده شده، آسیبی غیرقابل جبران برای جامعه است.
۳. به‌عنوان یکی از پیرترین موجودات زنده دنیا به حساب می‌آید.
۴. به‌عنوان فسیل زنده، موزه فوق طبیعی دنیا و باقی‌مانده عصر یخبندان شناخته می‌شود.
۵. چراکه در زمانی طولانی توانسته‌اند با محیط و اقلیم تطبیق پیدا کنند. لذا دارای ظرفیت مناسب برای بقا در این محدوده نیز به حساب می‌آید.

به ذخایر ارزشمند طبیعی ضربه خواهد خورد که جبران آن کاری سخت یا غیرممکن است. جرم‌انگارهای موجود حوزه‌های محیط زیستی، هیچ‌کدام از ابعاد مالکیتی، معنوی، ارزشی و هویتی این آثار را در نظر نگرفته است و این نقص غیرقابل انکار است.

بنابراین قوانین موجود، طبیعت و عناصر طبیعی را نه به‌عنوان پدیده‌های دارای ارزش برای نظر کردن و پندآموزی، بلکه به‌عنوان عناصر حیاتی با محوریت زندگی انسان و بقای اکوسیستم نگریسته است. میراث طبیعی به‌عنوان بخش بااهمیتی از طبیعت نیازمند تعریف و تبیین صحیح از طریق قوانین موضوعه و جرم‌انگاری‌های تکمیلی است.

نتیجه‌گیری

یکی از مشکلات اصلی در حوزه میراث طبیعی کشور خلأ قوانین حفاظتی و از جمله جرم‌انگاری در این حوزه است. زمانی که اثری در فهرست آثار ملی ثبت می‌شود بدین معنا است که ارزشمند است و نیت از ثبت کردن، انجام اقدامات لازم برای حفاظت و نگهداری در راستای انتقال به نسل‌های آینده است. از این‌رو هرگونه اقدام که ماهیت وجودی یا استمرار حضور یا زیست آنها در آینده را متأثر کند، نیاز به کنترل و نظارت دارد. بررسی قوانین نشان می‌دهد که حوزه حفاظت از میراث فرهنگی و حوزه‌های تخصصی مرتبط با محیط زیست ملاحظات نسبتاً کامل و قابل توجهی نسبت به آثار و عناصر مورد نظر داشته‌اند اما این ملاحظات در راستای بقای حیات انسان و تعادل اکولوژیکی است نه جنبه‌های نظر کردن و پندآموزی از خلقت. در این بین آثار طبیعی که در قالب میراث طبیعی شناخته می‌شوند، فاقد هرگونه حمایت قانونی و جرم‌انگاری است. این مسئله

موجب شده است که عملاً میراث طبیعی ثبت شده در فهرست آثار ملی یا ثبت جهانی از هر نظر بی‌دفاع بمانند و خطرات جدی را به خود ببینند.

از آن جهت که فصل نهم قانون مجازات اسلام (قانون تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵/۷/۲ با نگرش حمایت از میراث و با تأکید بر میراث فرهنگی نگارش یافته است و ظرفیت‌های لازم برای گسترش را داراست می‌تواند محل مناسب برای جرم‌انگاری در حوزه میراث طبیعی باشد. از این رو پیشنهاد می‌شود برای به‌روزرسانی این قانون با تأکید بر ابعاد و زوایای تخصصی حوزه میراث طبیعی جرم‌انگاری و تعیین کیفر صورت گیرد. با توجه به اینکه برای اصلاح قانون مجازات اسلامی (قانون تعزیرات) اقدام‌هایی از جمله در قوه قضائیه در حال انجام است. لذا پیشنهاد می‌شود اصلاحات و سیاستگذاری‌های لازم درخصوص موضوع این گزارش مبنی بر ضرورت جرم‌انگاری و تعیین مجازات برای مرتکبان رفتارهای مخرب و مغایر با حفظ و صیانت از میراث طبیعی کشور در لایحه مورد اشاره مورد توجه قرار گیرد.